

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ТА МЕТОДИ ЙОГО ПОГАШЕННЯ

Наконечна С.А.,
Міненко Н.С.

Основним завданням даної роботи є дослідження та аналіз структури і динаміки державного боргу України за останні 5 років, виявлення специфічних особливостей та причин зростання державного боргу, а також обґрунтування пропозицій по визначенню можливих шляхів виходу України з боргової кризи. Дослідження складається з наступних аспектів: аналіз змін в структурі державного боргу, виявлення причин його зростання, розробка шляхів використання залучених коштів та погашення заборгованостей держави.

The main aim of this work is researching and analysis of structures and dynamics of public debt of Ukraine during last 5 years, revealing specific features and reasons for increasing of public debt, also making proposals of finding ways of going Ukraine out debt crisis. Research consists of the following aspects: analysis of changes in the structure of public debt, finding problems in its' rising, developing ways of using enticing money and liquidation of debts.

Постановка проблеми. Складнощі на шляху фінансової стабілізації та економічного зростання України значною мірою зумовлені дефіцитом фінансових ресурсів. Одним із інструментів вирішення фінансових проблем та поживлення економічної кон'юнктури в країні є зовнішні та внутрішні запозичення. Але основна проблема полягає в тому, що дефіцит державного бюджету та платіжного балансу, неефективний механізм залучення позик та їх необґрунтоване використання можуть призвести до катастрофічного збільшення державного боргу країни, а з часом і до краху фінансової системи країни в цілому. Поставлена проблема в сучасних умовах для України потребує негайного вирішення, адже у даний момент, окрім значного дефіциту бюджету, ми маємо ще й досить великий державний борг, який з кожним роком невпинно зростає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізом проблематики збільшення державного боргу країни займалися багато як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Останніми із робіт щодо дослідження даної проблеми є праці таких науковців: Н. В. Зражевська, К. Г. Сударікова, І. Б. Заверуха, О. В. Озаріна, В. Ю. Дудченко та інші.

Виділення невирішених питань. Невирішеним питанням на даний час залишається ефективність управління державних боргом та коштами, залученими за допомогою цього інструмента. Немає сумнівів, що державні запозичення не повинні використовуватися для вирішення поточних проблем (наприклад на соціальні виплати). Дані грошові ресурси необхідно спрямовувати безпосередньо на капіталовкладення в економічний розвиток країни. Разом з цим, слід відмітити, що уряд нашої держави намагається розв'язати проблему боргів лише за рахунок видатків бюджету, що призведе до остаточного руйнування сфер науки, освіти та охорони здоров'я, а також розширить масштаби зубожіння населення. Вирішення цих основних проблем дозволить стабілізувати фінансовий стан в країні та поступово погасити заборгованість держави за рахунок надходжень від раніше профінансованих галузей.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення основних тенденцій і специфічних особливостей динаміки державного боргу в Україні; оцінка розміру та швидкості зростання зовнішньої заборгованості держави; розробка пропозицій щодо удосконалення управління державним боргом та шляхів його покриття.

Викладення основного матеріалу. Особливістю сьогоденної ситуації в Україні є фактичне існування двох типів державного боргу: номінального і реального. Таким чином, найчастіше данні статистики не співпадають із реальною ситуацією в країні. Тому розміщені на державних сайтах показники слід аналізувати комплексно, спираючись на існуючий рівень розвитку держави. З цією метою необхідно проаналізувати динаміку державного боргу України та його складових (внутрішній, зовнішній та гарантований). За останні 8 років державний борг України виріс майже у 17 разів і досяг критичних розмірів [1] (рис. 1).

Таким чином, у 2004 році державний борг становив **12,75 млрд. дол. США.**, а вже у 2009 році збільшився до **24,02 млрд. дол. США.**, майже у 2 рази (на 107%) більше, ніж на початку періоду, що аналізується. У 2005 та 2006рр. борг зменшився на 4% та 1% відповідно, а у 2007-2008рр. зріс на 1% та 53% відповідно.

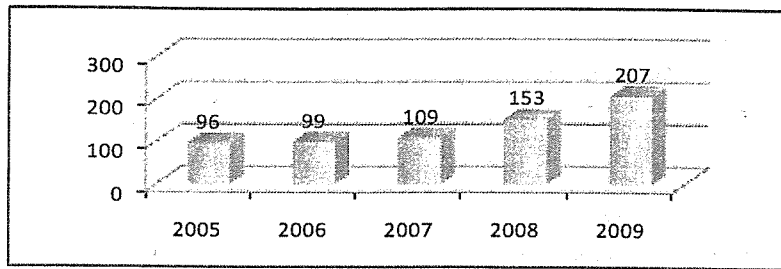

Рис. 1. Динаміка державного боргу України у порівнянні з 2004 роком (%)

Насамперед така тенденція до зростання боргу пов'язана з невиваженою політикою уряду, посиленням незбалансованості бюджету, яке в свою чергу спричинено дисбалансом бюджетних доходів та видатків, падінням цін експорту і внутрішніх цін на активи.

Зростання боргу за останні роки є досить зрозумілим явищем, оскільки за даними статистики більшість запозичень використовується на соціальне фінансування, яке у майбутньому не принесе жодних прибутків і не дасть результатів з приводу розширення виробництва, відтворення виробничої бази та економічного зростання країни.

Для більш детального аналізу загального державного боргу необхідно оцінити тенденції в зміні його структури. Державний внутрішній борг України складається з заборгованості перед банківськими установами, який складає 18,32 млн. дол. США у 2004р., та 14,47 млн. дол. США у 2009р., й заборгованості перед юридичними особами: 21,17 млн. дол. США у 2004р. та 68,37 млн. дол. США у 2009р. Поступово зменшується заборгованість перед банківськими установами, а заборгованість перед юридичними особами зменшувалася до 2006р., а з 2007 почалося швидке її збільшення, що пов'язано із великими обсягами випусків короткострокових ОВДП, дохід від яких направляється на зменшення бюджетного дефіциту. Розглянемо динаміку внутрішнього державного боргу України [2] (рис. 2).

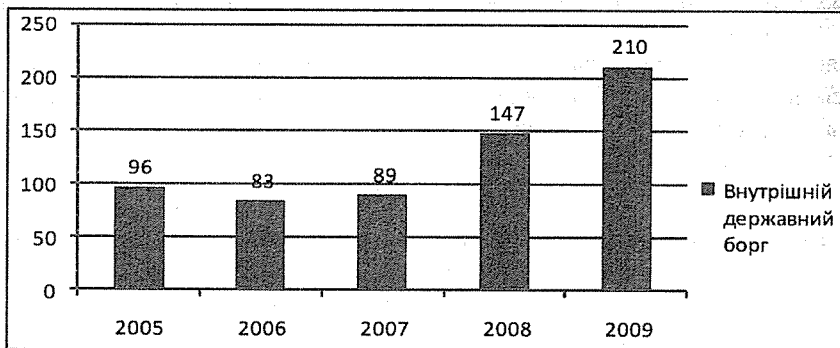

Рис. 2. Динаміка внутрішнього державного боргу України у порівнянні з 2004 роком (%)

З рисунку видно, що у порівнянні з 2004р. у 2005-2007рр. державний борг зменшився на 4%, 17% та 11% відповідно, а у 2008-2009рр. збільшився на 47% та 110% відповідно. Таким чином найбільше збільшення боргу (на 110%) відбулося у 2009р. у порівнянні з 2004р., що пов'язано з початком світової фінансової кризи, спадом виробництва, занепадом системи внутрішнього кредитування, зниженням рівня ділової активності.

Державний зовнішній борг України складається з заборгованості за позиками, наданими міжнародними організаціями економічного розвитку, яка склала 23,83 млн. дол. США у 2004р. та 79,13 млн. дол. США у 2009р., заборгованості за позиками, наданими закордонними органами управління, що склала 27,25 млн. дол. США у 2004р. та 16,10 млн. дол. США в 2009р., заборгованості за позиками, наданими іноземними комерційними банками, що склала 1,63млн. дол. США у 2004р. та 0,07 млн. дол. США у 2009р. та заборгованості, що не була віднесена до інших категорій — 36,97 млн. дол. США у 2004р. та 62,16 млн. дол. США у 2009р.

Розглянемо детальніше зовнішню державну заборгованість України на рис. 3. У 2004р. зовнішній державний борг України становив 88,07 млн. дол. США. Як видно з діаграми у 2009 р. відбулося збільшення зовнішньої заборгованості на 79%, що зменшило платоспроможність нашої держави і відбилося у необхідності додаткових видатків з державного бюджету.

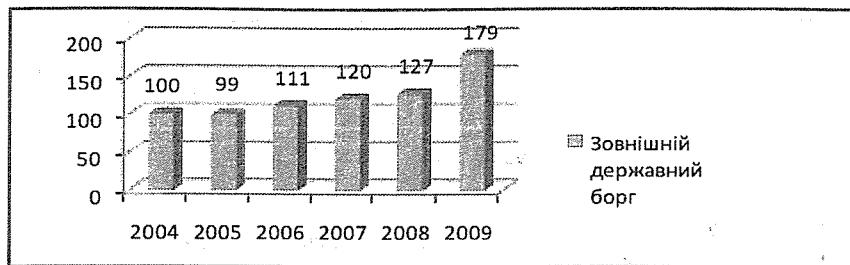

Рис. 3. Динаміка зовнішнього державного боргу України за останні 5 років у порівнянні з 2004р. (%)

Таким чином, зовнішній державний борг України у 2004-2009рр. поступово збільшувався. Значне збільшення боргу у 2009 році відбулося в основному в результаті збільшення заборгованості за позиками, наданими міжнародними організаціями економічного розвитку.

Гарантований державою борг — загальна сума боргових зобов'язань резидентів України щодо отриманих та непогашених на певну дату кредитів (позик), що виникають внаслідок запозичення та забезпечені державними гарантіями. Розглянемо детальніше на графіку динаміку гарантованого Україною боргу (рис. 4).

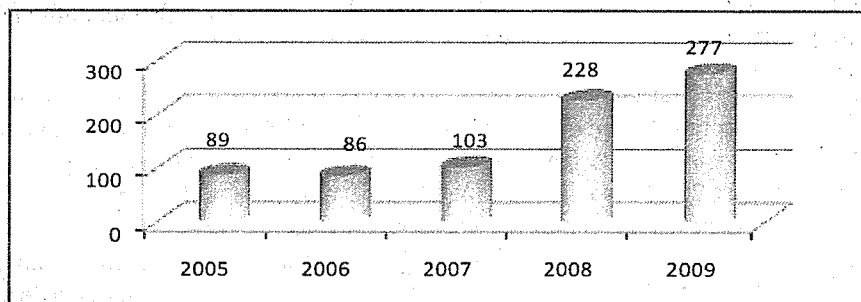

Рис. 4. Динаміка гарантованого державою боргу у порівнянні з 2004 роком (%)

З графіку видно, що у 2005-2006рр. гарантований борг зменшився на 11 та 14%, але уже у 2007-2009рр. він значно збільшився на 3, 128 та 177% відповідно. Дана тенденція пояснюється тим, що оскільки наша держава не володіє значними обсягами валютних ресурсів, то українська влада надає підтримку лише системним банкам і державним компаніям [3]. Таким чином, підприємства, яким необхідна фінансова підтримка, залучають її з-за кордону у вигляді кредитів, що і зумовлює зростання гарантованого боргу.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Беручи до уваги ситуацію, яка склалася в Україні з приводу стрибкоподібного зростання державного боргу, необхідно абстрагуватися від традиційних методів вирішення проблеми і подивитись на дану ситуацію з іншого боку.

Основним в управлінні державним боргом будь-якої країни є аналіз шляхів використання коштів, запозичених у економічних суб'єктів. Адже навіть на підприємстві (найменшій структурній одиниці загальної економіки країни) існує чітка ієрархія напрямів використання отриманого прибутку, а кредити, у свою чергу, надаються на відповідні потреби [4].

Можна виділити три способи використання залучених ресурсів:

— фінансове розміщення, коли із зовнішнього джерела здійснюється фінансування інвестиційних проєктів і розвитку економіки. Даний спосіб є найбільш прогресивним видом використання зовнішніх запозичень. При цьому надзвичайно важливим є відбір конкурентних високоефективних інвестиційних проєктів, які забезпечували б повернення одержаних ресурсів;

— бюджетне використання, при якому за допомогою залучених ресурсів фінансуються поточні бюджетні витрати, в тому числі на обслуговування зовнішньої заборгованості. Цей спосіб використання ресурсів, які залучаються з міжнародного ринку, — найменш ефективний з існуючих;

— змішане бюджетно-фінансове розміщення, коли запозичення використовуються як на фінансування поточних бюджетних потреб, так і на розвиток економіки в цілому.

В українській практиці велике розповсюдження, на жаль, отримав найменш ефективний спосіб — нові запозичення направляються на фінансування поточних витрат бюджету, включаючи і обслуговування існуючого зовнішнього боргу і соціальні виплати, які за останні роки невпинно зростають, збільшуючи таким чином рівень інфляції [5].

У свою чергу, при обранні даного неефективного шляху використання коштів зовнішнього кредитування проводиться із чотирьох основних джерел: із бюджету, за рахунок золотовалютних резервів, приватизації власності, із нових запозичень. В українській практиці нові запозичення відіграють суттєву роль в обслуговуванні заборгованості, що не дає позитивних наслідків, а лише призводить до збільшення зовнішнього боргу і зменшення національного багатства.

Отже, єдино ефективним та можливим на даний час шляхом погашення державного боргу є вкладання коштів у розвиток виробничої сфери (насамперед, таких галузей як сільське господарство, машинобудування, важка промисловість) і погашення державного боргу за рахунок надходжень від вкладень у ці галузі. Також в умовах сьогоденної інфляції досить важливими є інвестиції в розвиток внутрішньої і зовнішньої транспортної мережі (інфраструктури країни), що могло б збільшити обсяги транзитних товарів через Україну з країн Східної Азії до країн Західної Європи. За рахунок проведення даного виду політики збільшились би надходження до державного бюджету за рахунок сплати транзитних мит. В свою чергу вище наведенні доходи до бюджету могли б спрямовуватись на часткове погашення державних позик.

Але на кінець 2009 року розмір державного боргу України вже досяг критичної межі. У даному випадку держава повинна скористатися своїм законним правом на емісійний дохід. З огляду на це, нагальних змін потребує механізм направлення емітованих коштів: вони мають надходити переважно до бюджету у формі безпроцентних кредитів. Для уникнення інфляційних наслідків при здійсненні грошової емісії необхідно створити чіткий механізм її каналізування. Через систему інвестиційних рахунків емітовані кошти мають направлятися виключно на фінансування інвестиційних та інноваційних проектів, передбачених у бюджеті, або ж на розвиток інфраструктури держави (наприклад, будування комплексів, розширення мережі доріг тощо). Якщо ці кошти не потраплять на валютний або споживчий ринки, зростання цін не відбудеться, а такі заходи сприятимуть повнішому завантаженню підприємств.

Оздоровлення фінансової системи України не можливе без розробки науково обґрунтованої стратегії формування, обслуговування та використання ринку державних запозичень. Проблеми державного боргу повинні стати окремим напрямом дослідження у сферах економічного аналізу, прогнозування, фінансового менеджменту, господарського права.

Література

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України, режим доступу: [http://www.minfin.gov.ua/file/link/226124/file/debt\(31.07.2009\).pdf](http://www.minfin.gov.ua/file/link/226124/file/debt(31.07.2009).pdf)
2. Департамент державного боргу України: Аналітичні матеріали щодо державного боргу, режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=224494&cat_id=224493
3. Про Державний бюджет України на 2009 рік: Закон України // Фінанси України. — 2009. — №1. — С.3-49.
4. Кириченко О.А. Сучасні теорії управління зовнішньою заборгованістю / О.А.Кириченко, В.Д.Кудрицький // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — №7. — С.15-27.
5. Вахненко Т.П. Особливості формування державного боргу та управління його складовими в період фінансової кризи / Т.П. Вахненко // Фінанси України, 2009. — №6. — С.14-28.

УДК 338.556

ІНВЕСТИЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ СИСТЕМИ ПЛАНУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ДИНАМІЧНОГО РИНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Кандидат економічних наук Назаренко Я.Я.

В статті розглянуто необхідність формування інвестиційної стратегії діяльності підприємства як інструменту системи планування ефективного розвитку підприємства в умовах динамічного ринкового середовища.

In the article the necessity of forming of investment strategy of activity of enterprise is considered as to the instrument of the system of planning of effective development of enterprise in the conditions of dynamic market environment.